

บทที่ ๑

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

การสรุปผลจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ ในปี ๒๕๒๔ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาและผลจากความล้มเหลวของการพัฒนาประเทศ โดยแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ (ปี ๒๕๐๔) เป็นต้นมา ที่ไม่สามารถพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชนบทซึ่งประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมและเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศให้ดีขึ้นได้ ประชาชนเหล่านี้ต้องประสบปัญหาความยากจนและถูกเอารัดเอาเปรียบทางด้านเศรษฐกิจสังคม โดยที่แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาในเมืองมากกว่าชนบท มุ่งการพัฒนาเศรษฐกิจภาคอุตสาหกรรมมากกว่าเกษตรกรรม ประกอบกับในช่วงทศวรรษหลังนี้ประชาชนในชนบทต้องประสบกับปัญหาภัยธรรมชาติอย่างรุนแรง เป็นเหตุให้ไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรได้พอเพียง เหล่านี้เป็นเหตุให้ประชาชนในเขตชนบทโดยเฉพาะในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต้องประสบความยากจนอดอยากโดยตลอดมา

ประเทศไทยมีโครงสร้างพื้นฐานเป็นสังคมเกษตร ดังนั้นแนวทางการพัฒนาประเทศจะบรรลุผลสำเร็จได้ย่อมขึ้นอยู่กับการพัฒนาด้านเกษตรเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจำเป็นต้องเสริมสร้างพัฒนาประชาชนในชนบท ซึ่งมีจำนวนเกินกว่า ๓ ใน ๔ ของประชากรทั่วประเทศให้มีระดับรายได้และสภาพความเป็นอยู่ที่ดียิ่ง ๆ ขึ้น อย่างไรก็ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับที่ ๑ ถึง ๓ (ปี ๒๕๐๔ - ๒๕๑๔) ได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาอุตสาหกรรม การพัฒนาชุมชนในเมืองที่เกี่ยวกับการเพิ่มรายได้ประชาชาติ ยกฐานะทางเศรษฐกิจของประเทศให้ดีขึ้น และจากผลการพัฒนาประเทศในช่วงระยะเวลาดังกล่าวได้ก่อให้เกิดการขยายตัวทางเศรษฐกิจในลักษณะของการขาดความสมดุล ทำให้เกิดมีปัญหาค้างว่างและความเหลื่อมล้ำในฐานะรายได้ให้ห่างไกลกันออกไปทุกทีระหว่างภาคเกษตรกับภาคเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ ในภูมิภาคส่วนต่าง ๆ ของประเทศ โดยสามารถพิจารณาได้จากฐานะความแตกต่างระหว่างภาคเกษตรกับภาคอื่น ๆ ซึ่งแสดงเป็นตัวเลขวรายได้ต่อคนทำงานในสาขาอาชีพต่าง ๆ ในช่วงปีสุดท้ายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ฉบับที่ ๓ ตามตารางดังนี้คือ^๑

ตารางแสดงรายได้ต่อบุคคลธรรมดาในสาขาอาชีพที่สำคัญ ปี พ.ศ. ๒๕๑๔

สาขาอาชีพ	รายได้ต่อบุคคล ต่อปี(บาท)	ดัชนี
เกษตรกรรม	๗,๑๑๓	๑๐๐,๘๐
อุตสาหกรรม	๔๕,๒๑๕	๖๓๕,๖๗
พาณิชยกรรม	๗๐,๓๓๔	๙๘๘,๘๘
บริการ	๓๒,๖๖๕	๔๕๙,๒๓
เฉลี่ยทุกอาชีพ	๗,๗๓๔	-

จากตารางข้างต้นนี้ แสดงว่าอาชีพเกษตรกรรมทำรายได้ต่ำกว่ารายได้เฉลี่ยต่อบุคคลทั่วประเทศ และต่ำกว่าสาขาอาชีพอื่น ๆ ทั้งหมด คือ ต่ำกว่าสาขาอาชีพอุตสาหกรรมกว่า ๖ เท่าตัว ต่ำกว่าพาณิชยกรรมเกือบ ๑๐ เท่าตัว และต่ำกว่าสาขาอาชีพบริการ ๔ เท่าตัว นอกจากนี้แล้ว ในเขตชนบทรายได้เฉลี่ยสำหรับครอบครัวชนบทในแต่ละภาพ ซึ่งเมื่อนำเอารายได้เฉลี่ยของครอบครัวมาเปรียบเทียบกับดูก็จะเห็นความแตกต่างระหว่างรายได้ของชนเมืองและชนบท โดยเฉพาะระดับรายได้ของประชาชนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งอยู่ในระดับต่ำที่สุด โดยสามารถพิจารณาได้จากตารางแสดงรายได้เฉลี่ยต่อปีแยกตามภาคได้ดังนี้^๒

^๑ สุรพล กาญจนะจิตตรา, "แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ คือ คำตอบของการพัฒนาชนบทได้จริงหรือ," วารสารพัฒนาชุมชน ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ มีนาคม ๒๕๒๕ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ทัศน.ไทยอนุเคราะห์ไทย, ๒๕๒๕), หน้า ๒๗-๒๘.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

ภาค	ขนาดครอบครัว (คน)	รายได้เฉลี่ยต่อปีในชนบท		รายได้เฉลี่ยต่อปีต่อคน ในเมือง	
		๒๕๑๘/๑๙ (บาท)		๒๕๑๘	๒๕๑๙
		ต่อครัวเรือน	ต่อคน		
กลาง	๕.๓	๒๔,๔๓๒	๔,๖๑๙	๑๐,๐๖๒	๑๑,๓๖๘
ใต้	๕.๓	๑๘.๐๑๘	๓,๔๑๑	๖,๕๖๐	๗,๕๐๓
เหนือ	๕.๑	๑๕,๘๑๖	๓,๐๙๕	๕,๑๐๖	๕,๓๙๓
ตะวันออกเฉียงเหนือ	๖.๐	๑๕,๖๓๖	๒,๖๑๕	๓,๑๙๘	๓,๓๖๙
เฉลี่ยทั้งประเทศ	๕.๕	๑๗,๗๘๔	๓,๒๒๒	๗,๐๗๗	๗,๗๓๒

ในปี ๒๕๒๑ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้สำรวจรายได้เฉลี่ยต่อคนตาม
รายภาคไว้ดังนี้คือ

รายได้เฉลี่ยต่อคนตามรายภาคปี ๒๕๒๑

(บาท)

	เหนือ	อีสาน	ใต้	กลาง	กรุงเทพฯ
ปี ๒๕๒๑	๖,๔๖๒	๓,๙๘๙	๑๐,๓๓๑	๑๔,๖๐๕	๒๖,๙๑๒

ด้วยเหตุนี้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๒๕-๒๕๒๙ จึงได้ให้ความสำคัญแก่การพัฒนาชนบทอย่างมาก และได้วางแผนนโยบายการพัฒนาชนบทใหม่ คือ แนวความคิดของการจัดทำแผนพัฒนาชนบทภายในระยะของแผนฯ ๕ นี้ ไม่ได้มุ่งที่ผลผลิตและรายได้ของประเทศเป็นหลัก หากแต่มุ่งที่จะให้ความสำคัญแก่ตัวคน คือ ประชาชนยากจนในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาประเทศเท่าที่ควรให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้เป็นเป้าหมายสำคัญที่สุด โดยรัฐจะต้องจัดสรรทรัพยากรไปให้อย่างทั่วถึง อีกทั้งจะให้ความเอาใจใส่กับสาเหตุของปัญหาความยากจนเป็นอันดับแรก เพื่อเป็นการมุ่งแก้ไขสาเหตุที่ต้นเหตุ และขณะเดียวกันก็ยึดหลักที่จะให้ประชาชน

ชนบทสามารถช่วยเหลือตนเองและชุมชนได้อย่างแท้จริงในที่สุด^๑ การที่ชาวชนบทสามารถพัฒนาตนเองให้แก้ไขปัญหภายในท้องถิ่นของตนได้จึงจะเป็นการแก้ไขปัญหชนบทและเป็นการพัฒนาที่ถูกต้อง

ได้มีผู้ให้ความหมายเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาท้องถิ่นไว้ต่าง ๆ กัน เช่น การประชุมนักวิชาการที่มหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ พ.ศ. ๒๔๙๑ ได้ให้ความหมายของการ "พัฒนาชุมชน" ไว้ว่า^๒ "การพัฒนาชุมชนเป็นขบวนการที่มุ่งสร้างความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยความร่วมมืออย่างจริงจังของประชาชนและควรจะเป็นความคิดริเริ่มของประชาชนเองด้วย แต่ถ้าประชาชนไม่รู้จักริเริ่มก็ให้ใช้เทคนิคกระตุ้นเตือนให้เกิดความคิดริเริ่มขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ขบวนการนี้ได้รับการตอบสนองจากประชาชนด้วยความกระตือรือร้นอย่างจริงจัง"

ส่วนองค์การสหประชาชาติได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ในหนังสือชื่อ Social Progress through CD ปี ๒๔๙๔ ว่า^๓ "การพัฒนาชุมชนเป็นกรรมวิธีที่มุ่งสร้างความสำเร็จในด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่ชุมชนเป็นส่วนรวม โดยชุมชนนั้นจะต้องเข้ามีส่วนร่วมอย่างแข็งขันและมีความคิดริเริ่มซึ่งควรเป็นของประชาชนเอง"

นอกจากนั้นในปี ค.ศ. ๑๙๗๕ ธนาคารโลกได้ให้ความหมายของการพัฒนาท้องถิ่นชนบท (Rural Development) ว่า^๔ เป็นกลยุทธ์ (Strategy) ที่ถูกกำหนดขึ้นเพื่อที่จะปรับปรุงสภาพเศรษฐกิจและสังคมของกลุ่มคนซึ่งยากจนในชนบท ซึ่งได้แก่เกษตรกรที่ไม่มีที่ดินเป็นของตนเองหรือมีขนาดเล็ก

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒-๓๓.

^๒ กรมการพัฒนาชุมชน, การประชุมปฐมนิเทศงานพัฒนาชุมชน เขตพัฒนา เปิดใหม่ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น, พ.ศ. ๒๕๑๔), หน้า ๓-๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

^๔ ดิเรก ฤกษ์ทราย, การพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พิชฌเนส, พ.ศ. ๒๕๒๒), หน้า ๑.

หลักการสำคัญในการพัฒนาชุมชน คือ การให้ประชาชน เข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจและร่วมดำเนินการปรับปรุงชีวิตความเป็นอยู่ของคนให้ดีขึ้นตามสภาพความเป็นอยู่ของชุมชน แนวทางพัฒนาชุมชนที่ถือปฏิบัติอยู่ในปัจจุบันประกอบด้วยสาระสำคัญดังต่อไปนี้ คือ^๑

๑. การแก้ปัญหาพื้นฐานของชุมชนชนบทในเรื่องของความยากจน ความไม่รู้ และโรคภัยไข้เจ็บตลอดจนปัญหาที่เกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐานและสิ่งแวดล้อมด้านต่าง ๆ ต้องตั้งอยู่บนรากฐานของการช่วยตนเองและช่วยซึ่งกันและกันของประชาชน

๒. ประชาชนทุกคนต้อง เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนของตนเองให้มากที่สุด และถือว่าการพัฒนาด้านจิตใจของราษฎรมีความสำคัญกว่าการพัฒนาด้านวัตถุ

๓. การพัฒนาชุมชนต้องใช้องค์กรและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเป็นอันดับแรก เช่น ผู้นำท้องถิ่น กลุ่มธรรมชาติทางสังคม เป็นแกนนำในการพัฒนาชุมชน

๔. การพัฒนาชุมชนต้องยึดหลักประชาธิปไตย เป็นแนวทางขั้นพื้นฐานในการพัฒนาชนบทและเน้นความต้องการอันแท้จริง และความจำเป็นของประชาชนเป็นปัจจัยสำคัญในการจัดทำแผนและโครงการพัฒนาชุมชน

องค์ประกอบของแนวทางการพัฒนาชุมชนดังกล่าวทั้ง ๔ ประการนี้ นับได้ว่าการพัฒนาด้านจิตใจของราษฎรนี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างยิ่ง ฉะนั้นในการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้นจำเป็นต้องมีการวางแผนพัฒนาจิตใจของชาวบ้านควบคู่กันไปกับการพัฒนาด้านอื่น ๆ แผนการพัฒนาจิตใจนี้แบ่งออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ^๒

^๑ ไพรัตน์ เคชะรินทร์, การบริหารงานพัฒนาชนบท (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, พ.ศ. ๒๕๒๔), หน้า ๕๖-๕๗.

^๒ สุวนัย ทองนพ, "แผนพัฒนาจิตใจ", วารสารพัฒนาชุมชน ปีที่ ๒๑ ฉบับที่ ๓ มีนาคม ๒๕๒๕ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ หสข. ไทยอนุเคราะห์ไทย, พ.ศ. ๒๕๒๕), หน้า ๒๐.

๑. เพื่อต้องการให้ชาวชนบทมีจิตใจหรือมีความคิดที่เชื่อมั่นในตัวเองว่า เขาสามารถคิดได้ ทำได้ ประสบความสำเร็จได้จากงานเล็ก ๆ ไปสู่งานขนาดใหญ่ด้วยความขยันอดทนต่อความยากลำบากของงาน และความสำเร็จจะสร้างความเชื่อมั่นในตนเองให้แก่ชาวบ้าน

๒. เพื่อต้องการสร้างความคิดให้ชาวบ้านรู้จักช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้ทำได้โดยการทำงานเป็นกลุ่ม และจากนั้นกลุ่มจะช่วยพัฒนาสมาชิกให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น กลุ่มที่เข้มแข็งคือกลุ่มที่รวมของคนที่มีความเชื่อมั่นในตนเอง และมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๓. เพื่อพัฒนาจิตใจของชาวบ้านให้เกิดความรักหมู่บ้านรักชุมชนของตน การสร้างความรักต่อชุมชนนี้จะทำให้ชาวบ้าน เกิดความรู้สึก เป็น เจ้าของในสิ่งที่เขาร่วมกันสร้างร่วมกันทำขึ้นมา

ในการพัฒนาชุมชนนั้น แม้จะมีวิธีการที่ต่างกันแต่จุดมุ่งหมายคล้ายคลึงกัน โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ๒ ประการคือ^๑ การพัฒนาด้านวัตถุโดยการก่อสร้างสาธารณสมบัติ เช่น เชื้อน ถนนหนทาง บ่อน้ำ ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อเพิ่มโอกาสใหม่ ๆ ในทาง เศรษฐกิจและสังคม ประการที่สองมุ่งเน้นในเรื่อง การเปลี่ยนแปลง เจตคติของประชาชนจากสภาวะอันเก่าแก่ล้าสมัย ให้มาสนใจและทำความเข้าใจกับสภาวะการณ์ปัจจุบัน เป็นผู้ที่ทันต่อเหตุการณ์ มีความคิดก้าวหน้า มีความสำนึกในความเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความกระตือรือร้นที่จะแก้ปัญหาของชุมชน มีความคิดริเริ่มและปรับปรุงความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้นทั้งในทาง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

อย่างไรก็ตามบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนหรือการพัฒนาท้องถิ่นนั้น ๆ ประสบความสำเร็จได้ก็คือ ผู้นำท้องถิ่น สัญญา สัญญาวิวัฒน์^๒ กล่าวถึงความสำคัญของผู้นำท้องถิ่นในงานพัฒนาชุมชนว่า ในชุมชนจะต้องอาศัยความเกี่ยวข้องในหน้าที่ของบุคคล ๒ ประเภทคือผู้นำและผู้ทำหน้าที่เป็นผู้ตามอีกประเภทหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ผลสำเร็จของการดำเนินกิจการใด ๆ จึงขึ้นอยู่กับความร่วมมือในการกระทำกิจกรรมของผู้นำและผู้ตาม โดยทั่วไปงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มต้นจากผู้นำท้องถิ่น ซึ่งผู้นำท้องถิ่นหมายถึง ผู้ที่มีบทบาทสำคัญที่สุด เป็นผู้ที่ชาวบ้านเคารพนับถือมีความรู้มีประสบการณ์

^๑ W.H. Goodenough, Cooperation in Change. (New York: Russell Seage Foundation, 1963), p. 153.

^๒ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, การพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, พ.ศ. ๒๕๑๕), หน้า ๑๖๔.

ดีกว่าชาวบ้าน มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมดีกว่า มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่หรือบุคคลภายนอกมากกว่า เป็นผู้นำความรู้และวิธีการสมัยใหม่ไปปฏิบัติก่อนผู้อื่น ผู้นำจึงเป็นตัวเชื่อมที่ระหว่างชาวบ้านกับนักพัฒนา และจะเป็นสะพานเชื่อมสิ่งใหม่ ๆ ไปสู่ชาวบ้าน^๑

จากการศึกษาผู้นำใน ๔ หมู่บ้านพบว่า^๒ ประมาณร้อยละ ๗๐ ของผู้นำ และประมาณร้อยละ ๗๑ ของผู้ที่มิใช่ผู้นำแสดงเจตนาพร้อมที่จะ เชื้อพันคำสั่งของผู้นำบางคนโดยปราศจากเงื่อนไขใด ๆ ทั้งสิ้น แม้ว่าการทำงานนั้นอาจจะมีอันตรายประสบความสำเร็จหรือต้องเสียเงินเสียทองก็ตาม ยิ่งถ้าหากเป็นงานที่ไม่ต้องเสียสละมากแล้ว ชาวบ้านก็จะยิ่งยอมทำตามมากขึ้น

ผู้นำอย่างไม่เป็นทางการที่จะนำประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นได้แก่ ครู พระสงฆ์ ฯลฯ เพราะบุคคลเหล่านี้เป็นบุคคลในท้องถิ่นที่มีความสามารถ มีสติปัญญา เป็นที่เคารพนับถือและได้รับความไว้วางใจจากประชาชน

ในชุมชนชนบท วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญยิ่งในการเป็นศูนย์กลางที่รวมจิตใจของประชาชน พระสงฆ์ซึ่งเป็นตัวแทนของวัดจึงมีบทบาทและหน้าที่มากขึ้น พระสงฆ์เป็นผู้นำชาวบ้านทั้งในด้านความรู้และศีลธรรม เป็นผู้นำด้านจิตใจของประชาชน เป็นศูนย์รวมแห่งความเคารพ เชื่อถือและความร่วมมือของประชาชน นอกจากนั้นพระสงฆ์ยังเป็นผู้ให้ความอนุเคราะห์ช่วยเหลือประชาชน ปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์และประชาชนมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เพราะประชาชนมีความเชื่อว่าพระสงฆ์เป็นผู้ประพาศิธรรม มีความบริสุทธิ์อย่างหนึ่ง อีกทั้งเป็นผู้เสียสละบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์ของประชาชนโดยบริสุทธิ์ใจอย่างหนึ่ง และสำคัญที่สุดคือมีความรู้สึกว่า พระสงฆ์เป็นผู้มีสติปัญญารอบรู้วิชาการต่าง ๆ ทุกอย่างเหนือกว่าพวกตน สามารถเป็นที่ปรึกษาแนะนำชาวบ้านในปัญหาต่าง ๆ ได้ทั่วไป อันเป็นความรู้สึกในฐานะศิษย์กับครูอาจารย์ ซึ่งเป็นเครื่องรักษาความเคารพ เชื่อถือได้ยั่งยืน

^๑ พัทม์ บุญรัตพันธ์, การสร้างพลังชุมชนโดยขบวนการพัฒนาชุมชน (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๗), หน้า ๑๓๕.

^๒ สภาวิจัยแห่งชาติ, ผู้นำในชนบทของประเทศไทย (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔), หน้า ๕๖-๕๗.

มั่นคง^๑ ระวังภัยสำคัญ ๓ ประการที่เชิดชูฐานะของพระสงฆ์ในสังฆม และรักษาความสัมพันธ์
ระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านให้เป็นไปอย่างใกล้ชิด ดังนี้คือ

- ๑. ความบริสุทธิ์สันโดษ
- ๒. ความเสียสละ
- ๓. ความเป็นผู้นำทางสติปัญญา

ในด้านความสัมพันธ์ของพระสงฆ์กับผู้อื่นนี้ ตามคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาทั้งในฝ่ายธรรมและ
ฝ่ายวินัยได้กำหนดให้ชีวิตของพระสงฆ์มีความผูกพันอยู่กับสังฆมโดยพื้นฐาน ชีวิตทางสังฆมของพระสงฆ์
นี้อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ ส่วนคือ ความสัมพันธ์ภายในสังฆมสงฆ์ระหว่างพระสงฆ์ด้วยกันเอง และความ
สัมพันธ์ในสังฆมส่วนรวมระหว่างพระสงฆ์กับชาวบ้านหรือกับประชาชน พระสงฆ์ถูกกำหนดให้ต้องฝึก
ชีวิตความเป็นอยู่ไว้กับประชาชนโดยตรง เริ่มแต่อาหารซึ่งได้จากการบิณฑบาต นอกจากอาหารแล้ว
พระสงฆ์ยังต้องพึ่งพาปัจจัยสี่อื่น ๆ เช่น เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ตลอดจนดอกไม้ธูปเทียนเพื่อ
ประกอบพุทธศาสนพิธีกรรมอีกด้วย ปัจจัยสี่ที่จำเป็นแก่การอุปโภคบริโภคของพระสงฆ์นี้ล้วนแต่ได้มา
จากการที่ประชาชนมีความศรัทธา เลื่อมใสในพระสงฆ์และในพุทธศาสนานำมาถวายทั้งสิ้น ความสัมพันธ์
ในลักษณะที่ทำให้พระสงฆ์ต้องพึ่งพาอาศัยประชาชน เช่นนี้นั้น เป็นข้อบังคับให้พระสงฆ์ต้องมีความผูกพัน
กับประชาชนโดยแยกตัวจากกันไม่ได้ ความผูกพันระหว่างพระสงฆ์และประชาชนนี้มีได้กำหนดแต่ในฝ่าย
วินัยแต่อย่าง เดียวเท่านั้น แม้ในทางธรรมก็มีพุทธพจน์ตรัสสอนและ เตือนพระสงฆ์ให้ระลึกถึงภาวะนี้
เสมอ ทั้งนี้เพื่อให้พระสงฆ์เกิดความสำนึกในการปฏิบัติหน้าที่ และเกิดความรู้สึกรับผิดชอบต่อสังฆม
ด้วย เช่น

"ภิกษุทั้งหลาย พราหมณ์และคฤหิंसท์ทั้งหลาย เป็นผู้มิอุปการะมากแก่เธอทั้งหลาย บำรุง
เธอทั้งหลายด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และคิลาน ปัจจัยเภสัชบริวาร

แม้เธอทั้งหลาย ก็จงเป็นผู้มิอุปการะมากแก่พราหมณ์และคฤหิंसท์ทั้งหลาย จงแสดงธรรม
อันงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง งามในที่สุด จงประกาศแบบการครองชีวิตอันประ เสริฐพร้อม

---

^๑ เสาวลักษณ์ ขำนิล, "บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนในหมู่บ้านวังไผ่และหมู่บ้าน
จู่ตะเภา จังหวัดชัยนาท" (วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๔), หน้า

ทั้งอรรถ พร้อมทั้งพยัญชนะบริสุทธิ บริบูรณ์สิ้นเชิง แก่พราหมณ์และคฤหบดีเหล่านั้นเกิด . . ."^๑

"ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์และความสุขของคนหมู่มากเพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ทั้งหลาย"^๒

นอกจากนั้นยังมีพุทธพจน์ซึ่งทรงตรัสสอนทั้งบรรดาคฤหัสถ์และภิกษุสงฆ์ เกี่ยวกับการช่วยเหลือเกื้อกูลและการพัฒนาสาธารณประโยชน์แก่ชุมชน ดังในพุทธพจน์ว่าด้วยพระสูตรวนโรปสูตร^๓ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสสอนไว้ว่า

"บุคคลใดที่สร้างสวนสาธารณะให้ผู้อื่นได้รับความ เพลิดเพลิน ได้ปลูกป่า ได้สร้างสะพาน สร้างแหล่งน้ำดื่มน้ำใช้ บุคคลใดได้ให้หรือสร้างสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์เพื่อผู้อื่นแล้ว ความดีงาม ความเจริญ และผลบุญย่อม เจริญทั้งกลางวันกลางคืนแก่บุคคลนั้น"

พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้ยึดถือและปฏิบัติตามพระธรรมและพระวินัย ตลอดจนพระพุทธรูปพจน์ซึ่งสามารถ เจริญประโยชน์แก่บรรดาผู้ซึ่งยึดถือและปฏิบัติตาม ส่วนพระพุทธธรรมซึ่งทรงตรัสสั่งสอนแก่บรรดาภิกษุสงฆ์และคฤหัสถ์ เพื่อ เป็นแนวทางปฏิบัติในการส่งเสริมหรือการพัฒนาให้ เศรษฐกิจ สังคม และการปกครองภายในชุมชน เป็นไปโดยราบรื่น มีความเจริญ และก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในปัจจุบัน บุคคลและสังคมส่วนรวมได้ดังนี้คือ

---

^๑ พระมหาประยุตต์ ปยุตโต, "บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน," บันทึกการสัมมนาเรื่องพุทธศาสนากับสังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ทางหุ้นส่วนจำกัดคิวดพร, ๒๕๑๓), หน้า ๔.

^๒ กรมการศาสนา, พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย เล่ม ๔ ข้อ ๓๒ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๐๐), หน้า ๓๔.

^๓ เรื่องเดียวกัน, เล่มที่ ๑๔ ข้อ ๑๔๖, หน้า ๔๖.

แนวทางปฏิบัติ เพื่อเจริญประโยชน์แก่สังคม พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนให้ยึดถือและปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔^๑ ซึ่งหมายถึงพระธรรมอันเป็นที่ตั้งแห่งการสงเคราะห์สังคม ธรรมอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว คือ ยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานบุคคลไว้ในสามัคคีธรรม โดยมี "ทาน" เป็นหลักสำคัญยิ่งของพระธรรมนี้ สังคหวัตถุ ๔ ประกอบด้วย

๑. ทาน หมายถึง การให้ทั้งวัตถุทาน และธรรมทาน คือ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ แบ่งปันกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์แก่กัน ช่วยเหลือกันด้วยสิ่งของ ตลอดจนจนถึงให้ความรู้คำแนะนำสั่งสอน และให้โอกาสอันดีงามแก่กัน

๒. ปิยวาจา หมายถึง วาจาเป็นที่รัก คือ การกล่าวคำสุภาพไพเราะอ่อนหวาน สมานสามัคคี การกล่าวแต่วาจาอันก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่กัน ตลอดจนจนถึงคำแสดงประโยชน์ประกอบด้วย เหตุผล เป็นหลักฐานจูงใจให้นิยมยอมตาม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน

๓. อัตถจริยา หมายถึง การประพฤติประโยชน์ คือ การบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์และประพฤติปฏิบัติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และมีความคิดในทางสร้างสรรค์แก่สังคม ตลอดจนถึงการช่วยแก้ไขปรับปรุงส่งเสริมในทางจริยธรรมด้วย

๔. สมานัตตา หมายถึง ความมีตนเสมอ คือ การทำตนเสมอต้นเสมอปลายก็ดี ปฏิบัติตนสม่ำเสมอต่อบุคคลทั้งหลายก็ดี การร่วมทุกข์ร่วมสุขทั้งกายและใจโดยเสมอต้นเสมอปลายกับผู้อื่นในสังคมก็ดี ตลอดจนถึงการวางตนเหมาะสมแก่ฐานะ ภาวะ บุคคล สถานการณ์และสิ่งแวดล้อม ถูกต้องตามธรรมในทุกกรณี

เมื่อบุคคลพึงยึดถือและปฏิบัติตามสังคหวัตถุ ๔ ดังกล่าวแล้ว ย่อมก่อให้เกิดแต่ประโยชน์สุข ความสงบ และการพัฒนาไปสู่ความเจริญก้าวหน้าแก่สังคมนั้น

---

^๑ พระราชวรมณี (ประยูทธ ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๐), หน้า ๑๐๘.

แนวทางปฏิบัติเพื่อเจริญประโยชน์ในทางเศรษฐกิจนั้น พระพุทธองค์ทรงชี้แนะให้ยึดถือปฏิบัติ ตาม ทิฏฐธัมมิกัตถสังวัตตนิคธรรม ๔^๑ หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หรือหลักธรรม อันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น ดังนี้คือ

๑. อฏฐานสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยความหมั่นคือ ความขยันหมั่นเพียรในการ ปฏิบัติหน้าที่การงาน ประกอบอาชีพอันสุจริต มีความชำนาญ รู้จักใช้ปัญญาสอดคล้องตรวจตราหาอุปายวิธี สามารถดำเนินการงานให้ได้ผลดี

๒. อารักขสัมปทา หมายถึง การถึงพร้อมด้วยการรักษา คือ มีความประหยัด อคตอม รู้ จักใช้จ่ายอย่างถูกต้องเหมาะสม รู้จักเก็บรักษาโภคทรัพย์ และผลงานซึ่งตนได้ทำไว้ด้วยความขยัน หมั่นเพียร โดยชอบธรรมด้วยกำลังงานของตน มิให้ทรัพย์ของตนเป็นอันตรายหรือเสื่อม เสีย

๓. กัลยาณมิตรตตา หมายถึง คบคนดีเป็นมิตร คือ รู้จักกำหนดบุคคลในถิ่นที่อาศัย เลือกเสวนา สำเหนียกศึกษาเยี่ยงอย่างท่านผู้ทรงคุณ มีศรัทธา มีศีล จากะปัญญา

๔. สมชีวิตา หมายถึง ความเป็นอยู่เหมาะสม คือ ดำเนินชีวิตอย่างถูกต้อง รู้จักกำหนด รายได้และรายจ่าย เลี้ยงชีวิตแต่พอดี มิให้ผิดเคืองหรือฟุ่มเฟือยจนเกินเหตุ

เมื่อบุคคลยึดมั่นและปฏิบัติตามทิฏฐธัมมิกัตถประโยชน์แล้ว ย่อมจะทำให้เศรษฐกิจ ทรัพย์สิน และการดำเนินชีวิตของบุคคลนั้น เป็นไปโดยราบรื่นเจริญมั่นคง

ส่วนแนวทางปฏิบัติเพื่อเจริญประโยชน์แก่การปกครองบุคคลในสังคมให้อยู่ร่วมกันได้ โดยความสงบและความเจริญก้าวหน้าได้นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับผู้นำในสังคมเป็นสำคัญ ฉะนั้นผู้นำในสังคมจึง พึงปฏิบัติตาม ทศพิธราชธรรม^๒ หมายถึง ธรรมของผู้นำ ๑๐ ประการ ดังนี้คือ

^๑ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๕.

^๒ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๖ - ๒๐๗.

๑. ทาน หมายถึง การให้ คือ การสละทั้งกำลังกาย กำลังใจ และกำลังทรัพย์แก่สังคม และการบำเพ็ญสาธารณประโยชน์
  ๒. ศิล หมายถึง ความประพฤติงาม คือ การสำรวมกายและวาจาทวารประกอบแต่ความสุจริต ควรเป็นเยี่ยงอย่างและเป็นทีเคารพนับถือแก่บุคคลทั่วไป
  ๓. ปริจาคะ หมายถึง การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขและความสงบเรียบร้อยของสังคม
  ๔. อาชชวะ หมายถึง ความซื่อตรง คือ มีความซื่อตรงทรงสัตย์ ปฏิบัติหน้าที่การงานโดยความสุจริตและจริงใจ
  ๕. มัททวะ หมายถึง ความอ่อนโยนคือ การมีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่ง หยาบกระด้าง มีความสง่างามอันเกิดแต่ท่วงที กิริยาอันอ่อนโยนอยู่เสมอ
  ๖. ตปะ หมายถึง ความทรงเดช คือ การรักษาจิตใจให้บริสุทธิ์สะอาด ละกิเลสตัดหาทั้งปวง มุ่งมั่นที่จะบำเพ็ญเพียรทำกิจให้สำเร็จบริบูรณ์
  ๗. อักโกธะ หมายถึง ความไม่โกรธ คือ การไม่กริ้วกราด ลุอำนาจความโกรธจนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่าง ๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีจิตใจอันสงบเยือกเย็นและประกอบด้วยเมตตาธรรม
  ๘. อวิหิงสา หมายถึง ความไม่เบียดเบียน คือ การไม่ก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหายอย่างหนึ่งอย่างใดแก่ผู้อื่น
  ๙. ชันติ หมายถึง ความอดทน คือ การมีความเข้มแข็งทั้งกายและใจ ไม่ห่มดกำลังใจในการประพฤติปฏิบัติความดีงาม และไม่ละทิ้งกรณที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม
  ๑๐. อวิโรธนะ หมายถึง ความไม่คลาดธรรม คือ การวางตนเป็นหลักหนักแน่นในธรรม จิตใจคงที่ ไม่เอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำดีร้าย การสักการะ หรืออิฏฐารมณ์ อนิฏฐารมณ์ใด ๆ สติตั้งมั่นในยุติธรรมและนิติธรรม มีมีความประพฤติส่วนตัวอันวิบัติ
- พระพุทธธรรมซึ่งพระพุทธองค์ทรงตรัสสั่งสอนแก่บรรดาภิกษุสงฆ์และฆราวาส เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติในการพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและการปกครองภายในชุมชนให้เป็นไปโดยราบรื่น เจริญก้าวหน้า

คือให้ยึดมั่นและปฏิบัติตาม สังคหวัตถุ ๔ ทิฐุชัมมิกัตถประโยชน์ ๔ และทศพิธราชธรรม นอกจากนี้ ยังมีหลักธรรมบางประการ ตามพระปริตมงคลจักรวาลน้อย^๑ มี ๗ ประการดังนี้คือ

๑. อายุวัชฌะโก ความเจริญอายุ
๒. ธนะวัชฌะโก ความเจริญทรัพย์
๓. ลีริวัชฌะโก ความเจริญศิริ
๔. ยะสะวัชฌะโก ความเจริญยศ
๕. พะละวัชฌะโก ความเจริญกำลัง
๖. วัณณะวัชฌะโก ความเจริญวรรณะ
๗. สุขะวัชฌะโก ความเจริญสุข

ซึ่งอาจนำมาเป็นหลักในการพัฒนาตนเอง ได้ดังนี้คือ^๒

๑. อายุวัชฌโก หมายถึงการพัฒนาอายุ การทำให้อายุยืนยาวต่อไป คือการพัฒนาทางด้านสุขภาพอนามัย การพัฒนาและส่งเสริมสาธารณสุข การละเว้นจากอบายมุขอันเป็นโทษแก่สุขภาพ และพึงเสพแต่สิ่งอันเป็นคุณประโยชน์แก่สุขภาพร่างกาย

๒. ธนวัชฌโก หมายถึง การพัฒนาทรัพย์ให้เจริญงอกงามและมั่นคงถาวร คือ จากการประกอบสัมมาอาชีพโดยขยันหมั่นเพียร การใช้จ่ายอย่างรอบคอบมีสติ การงดเว้นจากอบายมุขอันจะสร้างความเสื่อมแก่ทรัพย์สิน ตลอดจนการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

๓. ลีริวัชฌโก หมายถึง การพัฒนามิ่งขวัญกำลังใจ คือ การพัฒนาจิตใจ การอบรมศีลธรรม จรรยา และการประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนา

^๑ พระมหาวิเชียร พุทธญาโณ, หนังสือสวดมนต์แปล (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์, ๒๕๒๕), หน้า ๖๒ - ๖๓.

^๒ สุวิทย์ เทียนสุวรรณ, "พัฒนาตนเองตามหลักธรรมะ," วัดพัฒนา'๒๕ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๒๕), หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

๔. ยสวัชฌโก หมายถึง การพัฒนาความสามารถ ความดีเด่นให้เจริญเป็นประโยชน์แก่สังคม ซึ่งต้องพัฒนาทั้งทางกายและจิต คือ พึงประพฤติตนให้เป็นผู้มีเกียรติเหมาะสมแก่ความเป็นมนุษย์ในสังคม การพัฒนาบวรารยศคือ พึงคบหาสมาคมกับมิตรสหายและบวรารยศ ซึ่งเป็นสุจริตชน เป็นผู้มั่งคั่ง ประพฤติธรรม และการพัฒนาอิสริยศ คือ พึงมีความอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่พึงพาผู้อื่นอยู่รำไป และมิตกเป็นทาสแก่วัตถุหรือบุคคลใด ๆ

๕. พลวัชฌโก หมายถึง การพัฒนากำลังภายในกำลังภายนอกให้เพิ่มพูนและถาวรต่อไป คือ การเสริมสร้างพลังความรู้ ความสามารถ ความมีศีลธรรมจรรยา และความมีสติปัญญาความคิดสร้างสรรค์ อันเป็นประโยชน์แก่ตนเองและแก่สังคมด้วย

๖. วัณวัชฌโก หมายถึง การพัฒนาผิวพรรณวรรณะและความสะอาดทั้งภายในและภายนอก การพัฒนาภายในคือ การปรับปรุงส่วนที่เป็นร่างกายและจิตใจให้สะอาดบริสุทธิ์อยู่เสมอ ตลอดจนการแสดงและรักษาภิรียมารยาทอันอ่อนน้อมงดงามควรแก่การเคารพเลื่อมใสและเป็นที่รักใคร่ ส่วนการพัฒนาภายนอกคือ การปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวและสิ่งแวดล้อมในสังคมให้สะอาดเรียบร้อย งดงาม เจริญตาเจริญใจ ปราศจากโรคภัยและอันตรายทั้งปวงแก่ผู้อยู่อาศัย

๗. สุขวัชฌโก หมายถึง การพัฒนาความสุข ได้แก่การสร้างความสะดวกสบายแก่ตนเอง ภายในบ้าน ภายนอกบ้าน ตลอดจนการสร้างสาธารณูปโภคภายในสังคมด้วย การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกและสิ่งอื่น เป็นคุณประโยชน์แก่ตนและแก่สังคมนี้ควร เป็นไปตามอัธภาพและฐานานุรูปเท่าที่จำเป็นเท่านั้น

เมื่อขรราวาสพึงปฏิบัติตามขรราวาสธรรม และภิกษุสงฆ์พึงปฏิบัติตามสมณธรรมตามแนวทางแห่งพระธรรม พระวินัย และพระพุทธรูปดังกล่าวแล้วย่อมเจริญประโยชน์แก่การพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการปกครองได้อย่างดียิ่ง ซึ่งนอกจากจะเป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาและส่ง เสริมให้เกิดความเจริญ ความมั่นคงในทางวัตถุและสาธารณประโยชน์แล้ว ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาตัวบุคคลและจิตใจควบคู่กันไปด้วย ซึ่งจะ เจริญประโยชน์สุขแก่ปัจเจกบุคคลและ เจริญประโยชน์สุขมหาศาลแก่สังคมนั้น ๆ อีกด้วย

โดยเหตุที่ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน เป็นไปในลักษณะที่พระสงฆ์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยจุดปัจจัยและการ庇護จากประชาชน ฉะนั้นเมื่อก้าวในแง่ของคุณธรรมแล้ว พระสงฆ์ก็ย่อมมีหน้าที่จะต้องให้ความช่วยเหลือบำบัดทุกข์ บำรุงสุข และช่วยเหลือประชาชนให้หลุดพ้นจากความทุกข์ โดยอาศัยคุณธรรมอันประกอบด้วยเมตตาธรรมและกรุณาธรรม เป็นที่ตั้ง

ในปัจจุบันพระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้ที่มีบทบาทในด้านการอบรมศีลธรรมจรรยาแก่ประชาชนในชนบทแล้ว พระสงฆ์ในหลายท้องถิ่นยังได้มีส่วนช่วยเหลือในด้านการพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น โดยมีบทบาทในการเป็นผู้นำความคิดและการปฏิบัติในการพัฒนาท้องถิ่นมาสู่ประชาชน

โครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นตัวอย่างหนึ่งของการพัฒนาท้องถิ่นโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำ พระสงฆ์ได้นำความคิดเรื่องสหบาลข้าวมาเผยแพร่แก่ประชาชน เพื่อช่วยในการแก้ไขปัญหาการขาดแคลนข้าวบริโภค อีกทั้งยังเป็นวิธีการเสริมสร้างความไว้วางใจ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และความรับผิดชอบต่อหมู่คณะของประชาชนในท้องถิ่นอีกด้วย โดยหวังว่า เมื่อประชาชนได้ร่วมกันดำเนินโครงการสหบาลข้าวนี้แล้ว จะสามารถช่วยพัฒนาฐานะทาง เศรษฐกิจและพัฒนาจิตใจของประชาชนควบคู่กันไป

หมู่บ้านท่าสว่างซึ่ง เป็นพื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งเป็น ๒ หมู่คือ หมู่ที่ ๑ และหมู่ที่ ๑๔ ประกอบด้วย ๑๖๓ ครัวเรือน มีประชากรรวมทั้งสิ้น ๑,๔๒๔ คน หมู่ที่ ๑ ประกอบด้วยชาย ๒๓๑ คน หญิง ๔๔๔ คน หมู่ที่ ๑๔ ประกอบด้วยชาย ๒๔๔ คน หญิง ๓๗๕ คน อาชีพหลักของชาวบ้านคือการทำนา ชาวบ้านมีที่ดินารวมทั้งสิ้นประมาณ ๑,๐๐๐ ไร่ ทำนาปีละครั้งโดยอาศัยน้ำฝนเป็นหลักในการเพาะปลูก สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปของชาวบ้านอยู่ในระดับต่ำ นอกจากนั้นชาวบ้านส่วนใหญ่ยังมีหนี้สินเนื่องจากความล้มเหลวในการทำนา และปัญหาที่สำคัญยิ่งอีกประการหนึ่งของชาวบ้านคือ การผลิตข้าวแต่ละปีไม่เพียงพอแก่การบริโภคในฤดูทำนา^๑

^๑ เอกสารโรเนียวรายงานการดำเนินโครงการสหบาลข้าว ของคณะกรรมการศาสนา เพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์ ประจำปี ๒๕๒๔.

โครงการสหบาลข้าวนี้เริ่มเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๓ โดยพระอธิการนาน สุทธิสโธ (พระครูพิพิธประชานาถ) เจ้าอาวาสวัดสามัคคี หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นผู้นำคนสำคัญในการพัฒนาหมู่บ้าน ท่านเห็นว่าชาวบ้านต้องประสบกับปัญหาการขาดแคลนข้าวบริโภคในระหว่างฤดูทำนา ต้องกู้ยืมข้าวจากพ่อค้าคนกลางในอัตราดอกเบี้ยสูงมาก คือกู้ยืมข้าว ๒ ด้ง ต้องเสียดอกเบี้ย ๑ ด้ง ทำให้ชาวบ้านซึ่งยากจนอยู่แล้วต้องมีหนี้เพิ่มขึ้นและเดือดร้อนกันโดยทั่วไป ท่านจึงได้จัดตั้งสหบาลข้าวขึ้นเป็นครั้งแรกโดยการชักชวนขอความร่วมมือจากชาวบ้านสร้างยุงเก็บข้าวส่วนรวมขึ้นในหมู่บ้าน โดยได้ใช้เนื้อที่ในบริเวณวัดสามัคคีเป็นที่สร้างยุงประจำหมู่บ้าน ส่วนค่าใช้จ่ายในการสร้างยุงนี้ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานพัฒนาเอกชนคือ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา จังหวัดสุรินทร์ (ศ.พ.พ.) ข้าวที่นำมาเก็บไว้ในยุงสำหรับให้ชาวบ้านกู้ยืมในอัตราดอกเบี้ยต่ำ คือยืม ๔ ด้ง เสียดอกเบี้ย ๑ ด้ง ตามระยะเวลาที่กำหนดไว้ในสัญญากู้ยืมนั้น เป็นข้าวที่ทางวัดได้รับบริจาคมาจากชาวบ้านทั้งหลาย จากการจัดงานก่อเจดีย์ข้าวเปลือก และจากการสมทบของชาวบ้านในรูปหุ้น^๑ โครงการสหบาลข้าวนี้ดำเนินการโดยชาวบ้านด้วยกันเองในรูปของคณะกรรมการซึ่งได้มาจากการเลือกตั้งและอยู่ในตำแหน่งคราวละ ๑ ปี มีพระอธิการนาน กำเนิดตำบลท่าสว่าง ผู้ใหญ่บ้านท่าสว่าง ครูใหญ่โรงเรียนบ้านท่าสว่าง เจ้าหน้าที่จากสมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ สุรินทร์ และเจ้าหน้าที่จากคณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา สุรินทร์เป็นที่ปรึกษา

หลักการที่สำคัญในการกำหนด คุณสมบัติของผู้ที่มีสิทธิเข้าเป็นสมาชิกสหบาลข้าวคือ

๑. ต้องเป็นผู้มีอาชีพทำนา ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมและให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ทำนา
๒. ต้องเป็นผู้ไม่ดื่มสุราจนขาดสติและเสีงานอาชีพ

^๑ คณะกรรมการศาสนาเพื่อการพัฒนา สุรินทร์, ชีวิตและงานของพระอธิการนาน สุทธิสโธ (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์บริษัทประยูรวงศ์จำกัด, ๒๕๒๕), หน้า ๑๒ - ๑๓.

๓. ต้องไม่เป็นนักเลงการพนัน

๔. ต้องไม่เป็นนักเลงอันธพาลสร้างความเดือดร้อนแก่ส่วนรวม

อย่างไรก็ตามสำหรับผู้ที่ไม่มียาเสพติดทำมา แต่ต้องการเข้าเป็นสมาชิก ก็เปิดโอกาสให้เข้าเป็นสมาชิกได้โดยพิจารณาคุณสมบัติตามข้อ ๒-๔ ดังกล่าว

หลังจากที่โครงการสหบาลข้าวบ้านท่าสว่างได้ดำเนินการมาแต่ปี ๒๕๒๓ ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งสิ้น ๑๑๔ คน มีทุน ๒๔๐ ทุน มีข้าวในสหบาลรวม ๑,๒๐๓ ถัง (๓๓.๔๒ เกวียน) ผลจากการก่อตั้งสหบาลข้าวนี้ช่วยให้ชาวบ้านทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่เป็นสมาชิกไม่มีปัญหาเรื่องการถุ้มข้าวในอัตราดอกเบี้ยที่แพงอีกต่อไป และผลดีที่สำคัญยิ่งของโครงการนี้ก็คือ ทำให้ชาวบ้านหมู่บ้านท่าสว่างสามารถมองเห็นปัญหาของหมู่บ้าน และร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้ด้วยความสามารถของชาวบ้านเอง^๑ นอกจากนี้พระอธิการนาน ได้เผยแพร่ความคิดเรื่องสหบาลข้าวนี้ไปยังหมู่บ้านข้างเคียงอื่น ๆ ที่ประสบปัญหา เช่นเดียวกันด้วย

โครงการสหบาลข้าวหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์นี้จึงเป็นตัวอย่างที่ดีตัวอย่างหนึ่งของแนวทางการพัฒนาชนบทที่ถูกรื้อคือ นอกจากจะมีพระสงฆ์ซึ่ง เป็นผู้นำภายในท้องถิ่น เป็นผู้นำการพัฒนาแล้ว ชาวบ้านยังมีความเข้าใจในปัญหาของตนและเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันอีกด้วย จึงนับได้ว่าเป็นการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและการพัฒนาด้านจิตใจควบคู่กันไปตามหลักการการพัฒนาชนบทยากจนของแผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ ๕ ด้วย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อต้องการทราบบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยศึกษาจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ในตัวพระสงฆ์ เช่น ความน่าเชื่อถือ ความเป็นผู้นำและพฤติกรรมในการสื่อสารระหว่างพระสงฆ์และประชาชนในท้องถิ่นว่ามีผลต่อการตัดสินใจยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์หรือไม่ เพียงใด โดยศึกษาจากหญิงหรือชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนทั้งที่เป็นสมาชิกและไม่ได้เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวจำนวน ๑๖๓ คน ผลที่ได้รับจากการศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์โดยตรงแก่ผู้รับผิดชอบดำเนินโครงการสหบาลข้าวหมู่บ้านท่าสว่าง นอกจากนั้นจะเป็นประโยชน์โดย

^๑ เรื่องเดียวกัน.

อ้อมบ้างแก่คณะกรรมการศาสนา เพื่อการพัฒนา สุรินทร์ ซึ่งเป็นองค์กรเอกชนที่ส่งเสริมพระสงฆ์ที่มี
คุณลักษณะของการเป็นผู้นำในพื้นที่ต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้มีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น
ที่พระสงฆ์นั้นจำพรรษาอยู่

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อทราบถึงปัจจัยต่าง ๆ คือ ความน่าเชื่อถือและความเป็นผู้นำในตัวพระสงฆ์ที่ทำให้
ประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เกิดการยอมรับการ
เข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าว

๒. เพื่อทราบถึงพฤติกรรมในการสื่อสารระหว่างพระสงฆ์และประชาชนในเขตหมู่บ้านท่า
สว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ที่ทำให้ประชาชนเกิดการยอมรับการเข้าร่วมเป็น
สมาชิกโครงการสหบาลข้าว

๓. เพื่อทราบถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบล
ท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้มุ่งศึกษาปัจจัยความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร (Credibility of
Source) และปัจจัยความเป็นผู้นำในตัวพระสงฆ์ (Leadership Factor) ในการพัฒนา
โครงการสหบาลข้าวในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ นอกจากนี้
จะได้ศึกษาพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) คือ
ระหว่างพระสงฆ์และประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว ทั้งนี้เพื่อทราบลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย
ความน่าเชื่อถือของแหล่งสาร ปัจจัยความเป็นผู้นำในตัวพระสงฆ์ พฤติกรรมการสื่อสารระหว่าง
พระสงฆ์และประชาชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว และการยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสหบาล
ข้าวของประชาชน โดยการศึกษาและสำรวจจากทัศนะของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์

สมมติฐานการวิจัย

๑. ความน่าไว้วางใจในตัวพระสงฆ์ คือ ความจริงใจ ความเสียสละ และความเมตตา

กรุณา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของ ประชาชนใน เขต หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๒. ความสามารถในตัวพระสงฆ์ คือ ความรู้ความชำนาญและความมีสติปัญญา มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนใน เขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๓. ความกระตือรือร้นในตัวพระสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๔. การสื่อสารระหว่างบุคคล ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๕. ทักษะในการสื่อสารระหว่างบุคคลในตัวพระสงฆ์ มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๖. ความบ่อยครั้งในการสื่อสาร ระหว่างพระสงฆ์และประชาชน มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนใน เขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ข้อจำกัดในการวิจัย

๑. การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสหบาลข้าว หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ ฉะนั้นผลการวิจัยที่ได้รับจึง เป็นลักษณะเฉพาะของโครงการที่ศึกษา รวมทั้งพื้นที่และประชากรที่ทำการศึกษา เท่านั้น ด้วย

๒. การวิจัยครั้งนี้มุ่งที่จะศึกษา เฉพาะความสัมพันธ์ของปัจจัยในตัวผู้ส่งสารซึ่งหมายถึง พระสงฆ์ กับการยอมรับการ เข้าร่วม เป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เท่านั้นมิได้มุ่งศึกษาปัจจัยอื่น ๆ (หากมี)

ประโยชน์จากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบปัจจัยต่าง ๆ ในตัวพระสงฆ์ เช่น ความน่าเชื่อถือ ความเป็นผู้นำ และพฤติกรรมการสื่อสารระหว่างพระสงฆ์และประชาชน ที่มีผลต่อการยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๒. ผลการวิจัยนี้จะ เป็นประโยชน์โดยตรงแก่ผู้รับผิดชอบในการดำเนินงานโครงการสหบาลข้าวในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง เพราะทำให้ทราบปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจยอมรับหรือไม่ยอมรับการเข้าร่วมเป็นสมาชิกโครงการสหบาลข้าวของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

๓. เพื่อเป็นแนวทางในการขยายความคิดในการพัฒนาชนบท โดยการส่งเสริมพระสงฆ์ที่มีคุณลักษณะการเป็นผู้นำ ให้เป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นในเขตพื้นที่อื่น ๆ ต่อไป

นิยามศัพท์ในการวิจัย

พระสงฆ์ หมายถึงผู้บวชเรียนตามประเพณี และประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในพุทธศาสนา ซึ่งจำพรรษาอยู่ที่วัดสามัคคี หมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ พระสงฆ์ในการศึกษาริวิจัยครั้งนี้หมายถึงพระอธิการนาน สุทนต์โล (พระครูพิพิธ ประชานาถ) ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสวัดสามัคคี เป็นผู้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนาหมู่บ้านท่าสว่างและเป็นผู้ดำเนินการก่อตั้งโครงการสหบาลข้าว

การยอมรับ หมายถึงการที่ประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ สนิทใจเข้าร่วมโครงการสหบาลข้าว

บทบาท หมายถึงการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของพระสงฆ์ที่มีลักษณะเป็นผู้นำในการพัฒนาท้องถิ่นโดยเฉพาะการก่อตั้งและดำเนินโครงการสหบาลข้าวในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ประชาชน หมายถึงหญิงหรือชายที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนซึ่งอาศัยอยู่ในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

ปัจจัยความน่าเชื่อถือ หมายถึงคุณลักษณะในตัวของพระสงฆ์ในสายตาของผู้รับสารซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

- ความน่าไว้วางใจ (Trustworthiness) ได้แก่ความจริงใจ ความเสียสละ และความมีเมตตากรุณา ซึ่งสำรวจจากทัศนคติของประชาชนที่มีต่อตัวพระสงฆ์
  - : ความจริงใจนี้วัดได้จาก การที่พระสงฆ์ให้เวลาในการพัฒนาท้องถิ่น , การทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทน
  - : ความเสียสละวัดได้จาก การสละทรัพย์สินของวัดหรือของพระสงฆ์ เพื่อประโยชน์ในการพัฒนาท้องถิ่น
  - : ความเมตตากรุณา วัดได้จากการ เป็นผู้มีความสม่ำเสมอในการให้ความช่วยเหลือประชาชนในทุกรูปแบบ
- ความสามารถ (Qualification or Expert) ได้แก่ความรู้ความชำนาญ และความมีสติปัญญา ซึ่งสำรวจจากทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์
  - : ความรู้ความชำนาญวัดได้จาก ความรู้ในเรื่องสหบาลข่าวที่ประชาชนได้รับจากพระสงฆ์
  - : ความมีสติปัญญาวัดได้จาก การมีไหวพริบในการแก้ปัญหา ความสามารถในการให้คำปรึกษาในด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์
- ความคล่องตัว (Dynamism) ได้แก่ความกระตือรือร้น ซึ่งสำรวจจากทัศนคติของประชาชนที่มีต่อพระสงฆ์
  - : ความกระตือรือร้นวัดได้จาก ความขยันขันแข็งในการทำงาน ความรับผิดชอบ ต่องาน และการพูดจริงทำจริง

การสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึง การสื่อสารกันโดยตรงระหว่างพระสงฆ์และประชาชน โดยที่ทั้งสองฝ่ายมีโอกาสแสดงปฏิกิริยาโต้ตอบ (Feedback) กันได้โดยทันที และมีปฏิกิริยาสัมพันธ์ (Reaction) ซึ่งกันและกัน ซึ่งรวมถึงการยึดรับการพ้กหน้ารับด้วย

ทักษะในการสื่อสารระหว่างบุคคล หมายถึงความสามารถพิเศษของพระสงฆ์ในการทำการสื่อสารและถ่ายทอดข่าวสารให้แก่ประชาชน ทักษะในการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้วัดได้จาก

- : ความ เชื่อถือของประชาชนที่มีต่อข่าวสาร (Message) ที่พระสงฆ์ทำ

หอสมุดกลาง สถาบันวิทยบริการ
การสื่อสาร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

- : ความเข้าใจโดยทันทีต่อข่าวสารที่พระสงฆ์ทำการสื่อสาร
- : ความสามารถของพระสงฆ์ในการโต้ตอบการสนทนา

ความบ่อยครั้งในการสื่อสาร หมายถึงความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์ของประชาชนในเขตหมู่บ้านท่าสว่าง ตำบลท่าสว่าง อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ กรณีในการพิจารณาความบ่อยครั้งในการสื่อสาร พิจารณาดังนี้คือ

- : การที่ประชาชนไปวัดเพื่อฟังเทศน์หรือเพื่อพูดคุยกับพระสงฆ์นาน ๆ ครั้ง-๑ ครั้งต่อเดือน คือ มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์อยู่ในระดับต่ำที่สุด
- : การที่ประชาชนไปวัดเพื่อฟังเทศน์หรือพูดคุยกับพระสงฆ์ ๒-๓ ครั้งต่อเดือน คือ มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์อยู่ในระดับต่ำ
- : การที่ประชาชนไปวัดเพื่อฟังเทศน์หรือเพื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ ๔ ครั้งต่อเดือน คือ มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์อยู่ในระดับปานกลาง
- : การที่ประชาชนไปวัดเพื่อฟังเทศน์หรือเพื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ ๕-๘ ครั้งต่อเดือน คือ มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์อยู่ในระดับสูง
- : การที่ประชาชนไปวัดเพื่อฟังเทศน์หรือเพื่อพูดคุยกับพระสงฆ์ ๑๐ ครั้งขึ้นไปในหนึ่งเดือน คือ มีความถี่ในการเปิดรับข่าวสารจากพระสงฆ์อยู่ในระดับสูงสุด

ผู้นำ (Leadership) หมายถึงผู้ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติหรือพฤติกรรมของผู้อื่น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้ตามที่ผู้นำต้องการ คำว่าผู้นำนี้สามารถใช้ได้ในความหมายเดียวกันกับทางการสื่อสาร คือ ผู้นำทางความคิด (Opinion Leader)